

februari '72

Kunstwerk van de maand

Het afgebeelde kunstwerk is gedurende de maand februari geëxposeerd in de hal van het Centraal Museum, Agnietenstraat 1 (buslijn 2 en 12).

GEVELSTEEN

„In het landts welvaren”,
zandsteen, 17e eeuw
60 x 38

Afkomstig uit het huis
Haverstraat 28
Hist. cat. 1928—375

In Utrecht bestaat nog een aantal oude huizen, waar in de bakstenen gevel, meestal boven de deur, een stuk natuursteen is ingemetseld, waarin een voorstelling en dikwijls een tekst — in enkele gevallen nog een datum — zijn uitgebeiteld. De tekst of het opschrift, is altijd een aanduiding of een verklaring van de gebeeldhouwde voorstelling. Zo ook in het hier getoonde exemplaar: het „welvaren” van het land wordt voorgesteld door een met een paar mensen bemand bootje, dat met bol zeil in de richting van een nog groter welvaren stevent.

In oude tijden bestond er nog geen huisnummering; deze werd pas in 1796 door de Fransen ingevoerd. In de middeleeuwen en zelfs tot in de 16e eeuw hing aan de voorgevel een uithangbord, dat doorgaans het beroep van de bewoner aanduidde. Een bekend voorbeeld is de schoenmaker, aan wiens huis een grote laars hing. Op die manier kreeg zo'n huis ook een naam. In de tweede helft der 16e eeuw begonnen de gebeeldhouwde gevelstenen de uithangborden te verdringen, en vooral in de 17e eeuw werd het aanbrengen van gevelstenen sterk verspreid. Het ging er toen veel meer om het huis een naam te geven, bijvoorbeeld voor de kooplieden, waardoor het ook gemakkelijk te vinden en te herkennen was. Over het algemeen werd het reliëf vrij eenvoudig beschilderd, met doorgaans nogal felle kleuren. Telkens als het houtwerk van de gevel een verfbeurt kreeg, werd ook de gevelsteen, die uiteraard aan alle weersomstandigheden was blootgesteld, „meegenomen”. Na verloop van tijd lagen dus verscheidene verflagen over elkaar, die zeer veel hebben bijgedragen tot de bescherming en de bewaring van het reliëf. Ook het „landts welvaren” bezit nog heel wat kleur en kleurlagen, zoals het bruin van de boot, de zwarte touwen en letters, de geelbruine zeilen, en de oranje-wit-blauwe vlaggen. De thans zichtbare verflagen zijn beslist niet de oorspronkelijke, maar hoogstwaarschijnlijk stemt de huidige kleurgeving, zoals in de traditie ligt, overeen met de originele. In sommige gevallen staat de kleur in directe relatie tot het opschrift — dus ook met de naam van het huis — zoals in de gevelsteen „IN DEN ROYEN OS” (1639 — te zien in de 1e museumtuin), waar de os helemaal rood is beschilderd. Er zijn nog vrij veel gevelstenen bewaard, in Utrechtse huizen, in Amsterdam en in praktisch elke oude stad. Ook musea, zoals het Centraal Museum (1e museumtuin), het Rijksmuseum en het Historisch Museum te Amsterdam, en de meeste historische musea, bezitten interessante verzamelingen gevelstenen, die door hun uitbeelding en dikwijls ook door de humor in hun teksten, getuigenis afleggen van de vindingrijkheid onzer voorvaders.